

## Dr. FRAN VATOVEC

Gradišče ob Soči 30. 5. 1901 — Ljubljana 20. 2. 1976

Dr. Fran Vatovec, ki je umrl 20. februarja 1976, je bil v slovenskem zgodovinopisju precej samosvoji pojav predvsem zaradi vsebine svojega raziskovalnega delovanja. Njegovo delo na področju zgodovinske vede in predvsem dve tematski enoti. V svojem prvem razdobju raziskovalnega dela se posveča problemom slovenske krajevné kolonizacijske zgodovine, v drugem, ki obsega nad štirideset let, pa se posveča zgodovini slovenskega časnikarstva; bil je prvi Slovenec, ki se je temu posvečal. S tem smo seveda nakazali zgodovino kot poglavito komponento v Vatovčevem življenjskem ustvarjanju. Omeniti je vsekakor treba, da se je zelo uspešno, kot eden redkih, ukvarjal tudi z retoriko, da je teoretično razpravljal o časnikarstvu, se posvečal turističnim problemom, deloval kot poklicni novinar, pisal gledališke in knjižne ocene itd. Zgodovinarje more zanimati njegovo ustvarjanje na tem področju. Zato je tudi ta zapis tematsko določen, prav tako tudi bibliografija, ki je njegov sestavni del.

Dr. Fran Vatovec je bil primorski rojak. Rojen je bil 30. maja leta 1901 v Gradišču ob Soči. Obiskoval je vadnico in gimnazijo (1912-15) v Gorici. Dogodki prve svetovne vojne so njegovo družino pognali v begunstvo. Gimnazijski študij je nadaljeval na humanistični gimnaziji v Mariboru, kjer je maturiral leta 1921. Odločil se je nato za študij zgodovine na mladi slovenski univerzi v Ljubljani ali kakor sam pojasnjuje to svojo odločitev: »Že v gimnazijskih letih je kljuvala v meni misel, ki je krožila okrog usode malega slovenskega naroda. In tu mi je pravzaprav najbolj ustrezal študij domače slovenske politične zgodovine« (Dialogi, 1972, str. 246). Poleti leta 1926 je diplomiral na Filozofski fakulteti, leto dni zatem pa je 27. julija 1927 promoviral z disertacijo »Kolonizacija v laškem okraju«. Postal je nato poklicni novinar ter deloval najprej pri mariborski izdaji »Slovenca« (1928—1934).

Dr. Vatovcu je bilo novinarstvo blizu že za časa dijaških let. Kot dijak mariborske gimnazije je objavil 1920. članek o viničarskem vprašanju (»Naša moč«), njegov prvi uvodnik (o spremembah v slovenskem liberalizmu) pa je izšel leta 1924 (»Straža«). Odločitev za poklic, ki mu je aktivno služil do leta 1945, zato ni bila težka. Ob koncu leta 1934 je prešel od »Slovenca« k tiskovnemu konzorciju »Jutra«. Tako je bil urednik pri mariborski izdaji »Jutra« in »Slovenskega naroda« ter glavni urednik »Mariborskega večernika Jutra« (1936-38). Po okupaciji Maribora se je leta 1941 preselil v Ljubljano, kjer je živel in deloval do smrti. Med vojno je kot novinar deloval pri »Slovenskem narodu« (1. 3. 1942—8. 5. 1945), po osvoboditvi pa je bil nekaj mesecev pri »Slovenskem poročevalcu«. Od poletja 1945 pa vse do 31. marca 1959 je bil referent pri tiskovnem uradu predsedstva vlade LRS (kasneje izvršnega sveta LRS). Potem je bil do svoje upokojitve (1. maja 1963) tajnik na ljubljanski turistični zvezi, istočasno pa je bil nekaj časa direktor Ljubljanskega festivala ter njegov programski vodja. Od 1. septembra 1963 dalje je deloval kot znanstveni sodelavec pri Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo ljubljanske univerze. 25. aprila 1973 je bil izvoljen za izrednega vnaprej habilitiranega profesorja za zgodovino jugoslovanske periodične publicistike in retorike na isti fakulteti. Umrl je v Ljubljani za boleznijo, ki ga je za več kot leto dni priklenila na bolniško posteljo.

Omenili smo že dvojno usmeritev dr. Vatovca v zgodovinska raziskovanja. Prvi sklop njegovih študij je skromnejši in obsega tisto, kar je nastajalo ob njegovi doktorski disertaciji, četrti po vrstnem redu na ljubljanski univerzi. V disertaciji, ki je izšla v odlomkih (1) se je pod mentorstvom prof. Milka Kosa lotil kolonizacijske zgodovine področja laškega zemljiškega urada. S tem svojim delom se je približal prizadevanjem na primer Vladimirja Levca ter nemških štajerskih zgodovinarjev (Dopsch, Peisker, Pirchegger). Izsledke je gradil na urbarjih, katerih najstarejši babenberžanski je iz začetka 13. stoletja. Vatovec je dokazoval kompaktnost slovenske naselitve na področju Laškega, pa naj se govori o časovno zelo različnih razdobjih. Leto dni je iz podobne teme, vendar za Selško dolino, branil svojo disertacijo dr. Pavle Blaznik, kar je tedaj pomenilo sistematičnejši pristop raziskovanju slovenske kolonizacije. Iz kompleksa kolonizacijskih vprašanj laškega področja je dr. Vatovec objavil še eno razpravo (2), nato pa je svoje kratko

razdobje srednjevških raziskav končal z objavo študije o pravosodstvu na posestvih šentpavelskega samostana na Štajerskem (5). V ta čas sodijo tudi knjižna poročila in ocene, ki jih je prispeval za »Časnik za zgodovino in narodopisje« (3, 4, 6, 7).

Okoli leta 1933 se je dr. Vatovčev interesno področje povsem preusmerilo. Od srednjeveške zgodovine je prešel na proučevanje zgodovine slovenskega časnika. Svoj novi proučevalski interes je poslej ohranil do smrti, dasiravno je intenzivnost — sodeč po objavah — zelo nihala in doživela neko stalnost šele z letom 1951. Spočetka se je Vatovec nove naloge lotil dovolj sistematično. Najprej se je zaustavil pri V. Vodniku in njegovih »Lublanskih novizah«, napisal je daljši podlistek (10), ki je izšel ponatisnjen v posebni brošuri. Tudi v kasnejših letih se je k Vodnikovemu časnikaškemu delu večkrat vračal (na primer 20, 24, 49, 51, 52, 64, 56, 161). Že prvi objavljeni daljši prispevek je pokazal Vatovčev metodo dela, ki se je kasneje znova in znova razkrivala. Dr. Vatovec je svojo privrženost zgodovini slovenske periodične publicistike pojasnjeval: »Že kot študenta zgodovine na ljubljanski univerzi me je zelo pritegovalo vprašanje usode slovenskega naroda in slovenske politike. Spoznal pa sem, da so resnice in neresnice o tem zakopane v slovenskih časniških stolpcih« (7 D, 30. 5. 1974, str. 14). Odsev takih teženj je že v prvem delu očitno. Vatovec kot raziskovalec želi biti tudi publicistično živahen, zato ustvarja dialog med sabo in predmetom svoje obravnave, ki je najpogostejše časnikaška osebnost naše preteklosti. V svojem prvem delu s področja zgodovine slovenskega časnikaštva je tudi postavil periodizacijo in ugotavljal naslednja razdobja: Vodnikova (1797—1800), prednoviška (1800—1843) in Bleiweisova doba (1843—1873), doba prvih slovenskih dnevnikov (1873—1918) in povojna doba (po 1918). Pri svoji raziskavi je ostajal ob tistem, kar mu je uporabljivega nudil časnik sam, študij dodatnih virov iz objavljenega ni razviden. To dejstvo je značilno tudi za mnoge kasnejše članke in razprave.

Od Vodnika je Vatovčev zanimanje prešlo na Bleiweisa (13), tudi ob njem se je nekajkrat zaustavil (na primer 15, 17, 122). Potem objavi celo vrsto likov iz slovenskega časnikaškega življenja preteklosti, posveča se jim zelo različno. Največjo pozornost posveča življenju in delu Ivana Cankarja (na primer 48, 55, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 119, 124, 125, 127, 129, 130, 131, 137), le malo manj ga zaposluje problem časnikaškega delovanja Frana Levstika (na primer 26, 27, 29, 36, 46, 109, 166, 167, 191, 194, 208, 209) in Josipa Jurčiča (na primer 30, 37, 138, 184, 185, 197). Sledi nato cela vrsta podob slovenskih časnikašev kot Janeza Trdine (na primer 18, 19, 21), Janka Kersnika (na primer 22, 23), Etbina Kristana (na primer 95, 96), Ivana Regenta (na primer 106, 117, 211), Antona Tomšiča (na primer 9, 187, 188, 197), Vekoslava Raiča (na primer 62, 175), Andreja Gabrščka (na primer 196), Andreja Einspielerja (na primer 33, 198). Primoža Trubarja (na primer 63, 205). Podobno kot posamezne časnikašje, je obdeloval tudi posamezne liste ali več listov skupaj v okviru tematskih ali nazorskih svojstev ter podal pregleda za nekatere slovenske dežele in mesta. K obravnavi so ga še največkrat pobudili različni jubileji, kar velja na primer zlasti za stoletnico »Slovenskega naroda« (na primer 105, 107, 108, 110, 111, 112, 114, 116, 133), potem za stoletnico »Soče« (na primer 178, 179, 180, 181, 182, 183), za devetdesetletnico oziroma stoletnico celovškega »Slovenca« (na primer 33, 71, 72) ali pa za petdesetletnico tržaškega komunističnega »Dela« (na primer 151, 164, 165, 211) in drugih listov. V okviru tematskih kompleksov je obravnaval slovenski periodični socialistični tisk (na primer 59, 97, 120, 121, 169, 206, 214), slovenske komunistične časnike (na primer 60, 145, 148, 154) pa tudi partizanski tisk (na primer 177). Pregleda tiska je pripravil tudi za nekatere slovenske dežele, kot za Koroško (159, 171, 177, 192, 193, 212), za Primorsko (na primer 76, 132, 141), obravnaval je celjski periodični tisk (na primer 38, 45), mariborski (na primer 88, 126, 186) in goriški (na primer 89, 92). Dr. Vatovec tudi ni zanemarl slovenskega tiska v ZDA (na primer 79, 87, 90, 91). Delovanje na fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo pa ga je usmerilo tudi k periodičnemu tisku pri ostalih jugoslovanskih narodih. Izdal je prvi del univerzitetnega učbenika, ki obravnava slovensko novinarstvo (99). Leta 1968 je izšla v angleščini Vatovčeva študija o razvoju slovenske in jugoslovanske periodične publicistike (134); izdana je bila ob mednarodnem komunikološkem simpoziju v Ljubljani. Slovenska izdaja tega dela je izhajala kot podlistek (155), ponatis pa je zrasel v knjižno izdajo. Problematiki jugoslovanskega časnikaštva je posvetil še nekaj člankov (78, 99, 140, 163).

Skozi pravkar navedene poglavitne komplekse Vatovčevih objav se je tako pridobljena podoba slovenskega časnikaštva pokazala v zelo razcepljeni obliki

ali pa v krajših sumaričnih pregledih (na primer 44, 99, 136). Dr. Vatovec je zagotovo videl svoje življenjsko delo v obsežni tri knjige obsegajoči študiji »Slovenski časnik«, ki bi segla do začetka prve svetovne vojne. Za življenja je izdal le prvo knjigo (63), katere časovni obseg je razpet med leti 1557—1843. Podrobna obravnava časa, ki za Slovence časnikarsko ni bil bogat, je izdajala avtorjevo nagnjenje, da s podobno natančnostjo tudi pri kasnejših časnikarsko veliko pomembnejših razdobjih ne bo štedil. Ne glede na to, da naloge ni izpolnil, pa more tudi spričo parcialnih obravnav obdobja po letu 1943 veljati za pionirja tako usmerjenega slovenskega zgodovinarja. S svojimi prav številnimi objavami ni podajal le izsledkov raziskav, marveč je kot pedagog tudi praktično dokazoval vrednost publicistike. Slednje se kaže kot resničnost ob ugotovitvi, da je dve tretjini njegovih zgodovinskih spisov bilo objavljenih od leta 1963 dalje, od tedaj torej, ko se je sicer kot upokojenec znova reaktiviral pri pedagoškem delu na Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo ter na Pravni fakulteti ljubljanske univerze; poleg zgodovine jugoslovanskega časnikarstva je predaval tudi retoriko. Slednjemu predmetu se je enako vneto predajal, o retoriki je napisal dve knjigi (135, 204) in več različnih razprav (na primer 73, 172).

Tudi ob zaključku znova poudarjamo uvodno misel o samosvojem doprinosu dr. Vatovca k slovenski historiografiji. Njegova samosvojskost se ni kazala le v tematiki obravnav, marveč tudi v načinu njih objavljanja: številni članki, ki ponavljajo in obnavljajo že objavljeno snov; zelo različna in številna mesta objav in se po drugi svetovni vojni trikrat — 133, 173, 179 — pojavi v enem izmed »uradnih« glasil slovenskih zgodovinarjev; nekoliko bohoten baročni jezik, ki je neobičajen za slovensko zgodovinarstvo. Čistokrvnega znanstvenika v dr. Franu Vatovcu sicer ne bomo našli. Preveč je bil razpet med različnostjo svojih delovnih in poklicnih nagnenj, med publicistiko in znanostjo ni bilo mogoče postavljati ostrih razmejitev. Podrobnemu poznavalcu dr. Vatovčevega dela postane to dejstvo očitno. Vendar ni nobenega dvoma, da je zapustil v slovenskem zgodovinarstvu pomemben delež, najprej kot raziskovalec srednjeveške kolonizacije nato pa kot prvi in edini izraziti zgodovinar slovenskega časnikarstva.

Branko Marušič